

alan uygulamaların yaşaması için çalışmak, bunları ortadan kaldırarak yerlerine toplumun inançları, tarihi, ahlâkî ve kültürel değerleriyle bağdaşmayan yabancı âdet ve gelenekleri getirmek isteyen eğilimlerle mücadele etmek, hem Kur'an'da hem de hadislerde önemle üzerinde durulan "iyiliği emretme, kötülüğe engel olma" (emir bi'l-ma'ruf nehiy ani'l-münker) prensibinin bir gereğidir (ayrıca bk. ÖRF).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1375/1955, I, 134; *Müsned*, II, 50, IV, 357, 359, 360, 361; Buhârî, "Büyü", 73, 74, 76, "Libâs", 82-87; Müslim, "Müsâ-kât", 79-80, "Libâs", 115-119, "İlim", 15, "Zekât", 69; İbn Mâce, "Fiten", 20; Ebû Dâvûd, "Libâs", 4, "Melâhim", 17; Tirmizî, "Nikâh", 1, "Büyü", 19, "Tefsîr", 5; "İstîzân", 7; Nesâî, "Zînet", 1, "Zekât", 64; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Şur'an* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1394/1974, II, 823; Kâdî İyâz, *Terribü'l-Medârik* (nşr. M. Tâvîl et-Tan-cî), Rabat 1383/1963, I, 52; Karâfî, *el-İhkâm* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Halep 1387/1967, s. 231-232; İbn Teymiyye, *Şîhâtü usûli mezhebi ehli'l-Medine*, Kahire, ts., s. 21 vd.; İbn Kayyim, *İ'lâmü'l-muavakkî'in* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1374/1955, II, 361 vd.; Şâtîbî, *el-Muwâfaqât* (nşr. Abdullah Dıraz), Kahire, ts. (el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-kübrâ), II, 286 vd.; Aclûnî, *Kesfû'l-hafâ'* (nşr. Ahmed el-Kalâş), Halep, ts. (Mektebetü't-Türâsî'l-İslâmî), II, 263; İbn Âbidin, *Neşrû'l-'arf fi binâ'î ba'zî't-tahkâm 'ale'l-'urf* (*Mecmû'atü'r-resâ'il* içinde), İstanbul 1321, II, 116 vd., 118-121, 132 vd.; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fıkhü'l-İslâmî fî şevbihi'l-cedîd (el-Medhal)*, Dimaşk 1958, II, 894 vd.; Muhammed b. Hasan el-Hacvî, *el-Fikrû's-sâmî fî târîhi'l-fıkhü'l-İslâmî*, Medine 1396-97/1976-77, II, 405-411; Muhammed Tâhir b. Âşûr, *Maķâşidü's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Tunus 1978, s. 91; Halil İnalıcık, "Osmanlı Hukuna Giriş", *SBFD*, XIII/2 (1958), s. 102-126; a.mlf., "Mahkeme", *İA*, VII, 149-151; a.mlf., "Örf", *İA*, IX, 480; Câsim Uceyl, "el-Müstesrikûn ve meşâdirü't-teşrî'i'l-İslâmî", *Mecelletü'l-Huķûk ve's-şer'a*, VI/2, Kuveyt 1402/1982, s. 77 vd.; Şerif Efendi, "Sultan Selim Hân-ı Sâlis Devrinde Nizâm-ı Devlet Hakkında Mütâleât", *TOEM*, XXXVIII (1332), s. 74 vd.; R. A. Kern, "Adat Hukuku", *İA*, I, 129-131; I. Goldziher, "Âdet", *İA*, I, 137; a.mlf. — M. Fuad Köprülü, "Fıkh", *İA*, IV, 601-622; Ömer Lütfî Barkan, "Kanûn-nâme", *İA*, VI, 185-196; M. Tayyip Gökbilgin, "Süleyman I", *İA*, XI, 99, 155; G. H. Bousquet—Sh. T. Lokhandwalla—J. Prins, "Âda", *Eİ²* (Fr.), I, 174-179.

HAYREDDİN KARAMAN

- ☐ KELÂM. (bk. HÂRİKULÂDE).
- ☐ TÜRK TARİHİ. (bk. RESM).

ÂDET GÖRME

(bk. HAYIZ).

ADEVÎ, Ali b. Ahmed

(علی بن أحمد العدوی)

Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed
b. Mükremillâh (Mükerrem)
es-Saîdî el-Adevî
(ö. 1189/1775)

Mâlikî fakihi.

Mısır'ın Saîd bölgesinde Menfelût yakınındaki Benî Adî'de doğdu (1112/1700). Daha sonra Kahire'ye giderek Muhammed el-Büleydî, Abdullah el-Mağribî, İbrâhim el-Feyyûmî, Sâlim en-Nefrâvî, Şelebî ve Hifnî gibi âlimlerin derslerine katıldı. Mâlikî fıkında büyük bir otorite olarak halk ve yöneticilerin sevgi ve saygısını kazanan Adevî, başta Ezher olmak üzere Kahire'deki birçok medresede ders verdi. Aralarında Der-dîr, Desûkî, Kal'î, Bennânî gibi âlimlerin de bulunduğu pek çok talebe yetiştirdi. Şeyh Ali b. Muhammed eş-Şinâvî vasıtasıyla Ahmediyye tarikatına intisap etti. 10 Receb 1189'da (6 Eylül 1775) Kahire'de vefat etti.

Zamanında Mâlikî fukahasının en önde gelenlerinden olan Adevî, Mâlikî fık-hına dair eserlerin şerhlerine hâşiyeler yazan ilk müellif olarak da bilinir. Eserlerinin hemen hepsi hâşiyeye tarzında olup başlıcaları şunlardır: 1. Haraşî'nin, Ha-lîl b. İshak'ın *Muhtaşar*'ına yaptığı şer-hin hâşiyesi (Bulak 1299, 1317, 1319; şer-hin kenarında, I-VIII). 2. Zürkânî'nin Ali el-Menûfî'ye ait *el-‘İzzîyye (el-Muḥad-dimetü'l-‘İzzîyye)* adlı esere yaptığı şer-hin hâşiyesi (Bulak 1298; Kahire 1229, 1304). 3. İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin *Risâle*'sine Ali el-Menûfî'nin *Kifâyetü't-tâlibî'r-rabbânî* adıyla yaptığı şerhin hâşiyesi (I-II, Bulak 1288; Kahire 1300, 1310). Bu üç eser Mâlikî fık-hına dairdir. 4. *ed-Dürretü'l-ferîde ‘ale'l-kelimâti't-tevhîdiyye*. Emir Muhammed'in *Maṭ-la‘u'n-neyyireyn fîmâ yete ‘allaḳ bi'l-ḳudreteyn* adlı eseriyle birlikte basıl-mıştır (Kahire 1896).

Bu eserlerden başka, İrâkî'nin hadis istilahlarına dair *el-Elfiyye* adlı eserine

Şeyhülislâm Zekeriyâ el-Ensârî'nin, Abdurrahman el-Ahderî'nin mantika dair *es-Süllem* adlı eserine Ahmed el-Molâvî'nin, İbrâhim el-Lekânî'nin *Cevheretü't-tevhîd* adlı eserine oğlu Abdüsselâm el-Lakânî'nin yaptığı şerhleri hâşiyeler yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Murādī, *Silkü'd-dürer*, Bulak 1301, III, 206; Cebertî, *‘Acâ’ibü'l-âşâr*, Beyrut, ts. (Därü'l-Fâris), I, 476-479; Brockelmann, *GAL*, II, 316, 415; *Suppl.*, II, 435, 439, 738; Serkis, *Mu‘cem*, I, 474, 820; II, 1314-1315; Muhammed Mahlûf, *Şeceretü'n-nûri'z-zekiyye*, Kahire 1349 — Beyrut, ts. (Därü'l-Kitâbi'l-Arabî), I, 341-342; Ziriklî, *el-A‘lâm*, Kahire 1373-78/1954-59, V, 65; Kehhâlê, *Mu‘cemü'l-mü‘ellifin*, Dimaşk 1376-80/1957-61 — Beyrut, ts. (Dârü lhyâi't-tûra-si'l-Arabî), VII, 29-30; Kettânî, *Fihriisü'l-fehâris*, Fas 1347 — Beyrut 1402/1982, II, 712.

AHMET ÖZEL

ADEVİ, Muhammed Haseneyn

(محمد حسنین العدوی)

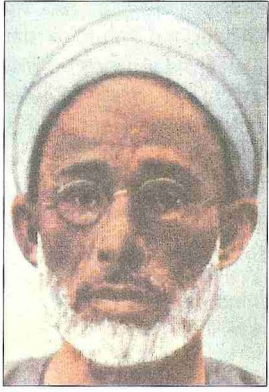
Şeyh Muhammed Haseneyn
Mahlûf el-Adevî
(ö. 1936)

**Mâlikî fakihi, âlim ve
Ezher'in yöneticilerinden.**

Mısır'da Asyût vilâyetine bağlı Benî Adî'de doğdu (18 Mart 1861). Bir ulemâ ailesine mensuptur. İslâmî ilimlere dair temel bilgileri öğrendikten sonra Ezher'e girdi. On iki yıl süren tahsil hayatı sırasında zekâsıyla dikkati çekti. "Üstün başarı" derecesiyle **âlimiyye**° pâyesi aldı. Bir süre Ezher'de hocalık yaptı. Çeşitli ilimlerdeki şöhreti yanında disiplinli çalışmasıyla da tanındı ve bazı önemli görevlerde bulundu. Bu sırada Ezher'de birtakım yenilikler yaptı. Kurduğu yeni ve modern kütüphanenin ilk müdürü oldu. Bir süre sonra Ezher ile dinî enstitülere başmüfettiş tayin edildi; ayrıca Ezher İdare Meclisi üyeliğine getirildi. Daha sonra Tanta Ahmedî Camii şeyhi olan Adevî, Ezher ve dinî enstitüler müdürlüğü yaptı. Ezher'deki birçok faaliyeti yanında, Kefrûsseyh vilâ-

Ali b. Ahmed
el-Adevî'nin
el yazısı

ولا تخاف فينا لله نلزم ما نرجو منكم ادر كما برضاكم والحقنا
باسعافكم والاكتمال ما اياكم ولكم وانا صفيين في الايام
وصلنا السبل بسنة اهدوا وعلوا وكمي ولم تخننا مع الفقير على الصغر لانا كل
يوم الملاحة سادس عشر سؤل الى الدار كل يوم سؤل العوام وكم وكم

Muhammed
Haseneyn
el-Adevî

yetindeki Desuk Enstitüsü, Dimyat Enstitüsü ve Tanta'daki Ahmedî Enstitüsü gibi Ezher'e bağlı dinî enstitüleri ıslah etti. Bu enstitülere giriş şartlarıyla eğitim ve öğretim programlarını düzenledi yeni binalar yaptırdı. Dört fıkıh mezhebini temsilen otuz kişiden oluşan Ezher Büyük Âlimler Cemaati (Cemâatü kibârî'l-ulemâ) ve Ezher Yüksek Meclisi üyeliğine seçildi. Daha sonra Ezher meşihatlığına vekil tayin edildi. Osmanlı Devleti tarafından kendisine üçüncü dereceden Mecîdî nişanı ile ikinci dereceden Osmânî nişanı verildi; ayrıca Mısır'da birinci dereceden "ilmî taltif kisesi" aldı. 1915'te, Ezher'le ilgili bazı konularda, Mısır'ın başında bulunan Hüseyin Kâmil ile aralarında anlaşmazlık çıkınca idarî görevlerinden alındı. Bunun üzerine kendisini tamamen öğretime ve kitap yazmaya verdi. Aynı zamanda, Halvetiyye'nin Şerkâviyye kolunun faal bir mensubu ve tarikatın kurucusu Ahmed b. Şerkâvî el-Halîfî'nin önde gelen talebeleri arasında bulunuyordu. Nisan 1936'da vefat etti; Kahire'de Abbâsiyye semtindeki Karâfetül-hafır Mezarlığı'na defnedildi.

Başta fıkıh ve tasavvuf olmak üzere naklî ve aklî ilimlerle ilgili kaleme aldığı eserlerin büyük bir kısmı yayımlanmıştır. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Bûlûğu's-sûl fî medhâli 'ilmi'l-uşûl; el-Kavlül-câmi' fî'l-keşf 'an muḳaddîmeti Cem'î'l-cevâmî; el-Kavlül-mübîn fî hûkmi'l-mu'amele beyne'l-ecânib ve'l-müslimîn; el-Fuḫûlül-vâfiyât fî aḥkâmî'l-mu'amelât; Fetâvâ şer'îyye; el-Mevârîş fî şer'î'atî'l-İslâmiyye; Şerḥu'l-Mevridî'r-Raḥmânî fî't-tevhîd ve't-tasavvuf; Hükmü't-teveṣṣül bi'l-enbiyâ ve'l-evliyâ; İthâfû'l-verrâd bi-eşî'atî'l-evrâd li's-sâdeti'l-Halvetiyye; el-İfâdâtül-kudsîyye fî beyânî ba'dî'l-işlâḥâtî'l-hikemiyye; et-*

Tasavvurâtül-evveliyye fî'l-meḥâlibi'l-hikemiyye; Ta'lîka 'alâ Risâleti'l-Âmilî fî 'ilmeyi'l-cebr ve'l-ḥisâb; el-Hâşiyetül-kübrâ 'ale'l-Ma'ḥulâtî'l-hikemiyye fî'l-felsefe; 'Unvânü'l-beyân fî 'ulûmî't-tibyân; el-Medḥalül-münîr fî muḳaddîmeti 'ilmi't-tefsîr; et-Ta'lîk 'alâ Nuḥbeti'l-fiker.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Paşa Mübârek, *el-Hıtaṭü't-Tevfîkiyye*, Bulak 1306, IX, 179; Serkis, *Mu'cem*, II, 1648-1649; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 446; Zeki Mücâhid, *el-A'âmü's-şarḳiyye*, Kahire 1945, II, 160; Ziriklî, *el-A'âm*, Kahire 1373-78/1954-59, VI, 326; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mâ'ellifîn*, Dimaşk 1376-80/1957-61 — Beyrut, ts. (Dâru lhyâi't-türâsî'l-Arabî), IX, 231; *Fihri'sü'l-Mektebeti'l-Ezheriyye*, IV, 152; VI, 143; Muhammed Suâd Celâl, "el-İmâmü'l-ḥucce eş-Şeyḥ Muhammed Ḥaseneyn Maḥlûf el-'Adevî", *Meccelletü'l-Ezher*, LV/9, Kahire 1983, s. 1510-1519; F. De Jong, "al-'Adawî", *El² Suppl.* (İng.), I, 40-41.

MÂCİDE MAHLÛF

ADEVİYYE

(العدوية)

Adî b. Müsâfir'e nisbet edilen
bir tarikat.

Adî b. Müsâfir'in vefat ettiği 557 (1162) yılından itibaren Musul ve civarında birkaç asır varlığını sürdüren bu tarikat, daha sonra şeyhe hürmet ve tâzimde ileri gidip onu ilâhlaştırma noktasına kadar götüren bazı müfrit taraftarları vasıtasıyla Yezîdîliğe dönüştürülmüştür. Başlangıçta tam mânâsıyla Sünnî bir tarikat olan Adeviyye, böylece şeriat dışı bir tarikat haline gelmiştir. Bugün sadece Yezîdîlik'le ilgili dolayısıyla üzerinde durulan ve Sohbetiyye adıyla da anılan tarikatın âdâb, erkân ve tarihî inkişafı hakkında fazla bilgi yoktur. Kaynaklarda Adeviyye tarikatından çok bu tarikatın kurucusu olarak kabul edilen Adî b. Müsâfir hakkında bilgi mevcuttur (bibliyografya için bk. ADÎ b. MÜSÂFİR).

SÜLEYMAN ULUDAĞ

ÂDİD

(عاضد)

Sözlükte "yardım eden, destekleyen" anlamına gelen kelime, hadis ilminde, eksikliği bulunan bir haberin eksikliğini gideren ikinci bir haber için kullanılmıştır (bk. MÜTÂBAAT).

ÂDİD-LİDİNİLLÂH

(العاضد لدين الله)

Ebû Muhammed Abdullâh b. Yûsuf
(ö. 567/1171)

Son Fâtımî halifesi
(1160-1171).

20 Muharrem 546'da (9 Mayıs 1151) Kahire'de doğdu. Bu sırada devlet zayıf düşmüştü ve karışıklıklar içindeydi. Fâtımî idaresi Mısır'ın Sünnî halkı tarafından desteklenmediği gibi, Bedr el-Cemâlî'den (ö. 1094) beri ülkeyi fiilen vezirler yönetmekteydi. Büyük kumandanlardan vezirlik makamına geçenler "sultan" unvanını alıyor, sikke ve hutbe-de adları halife ile beraber anılıyordu.

Vezir Talâi b. Rüzîk, genç Fâtımî Halifesi Fâiz'in 3 Temmuz 1160 tarihinde ölümü üzerine onun yerine henüz dokuz yaşındaki Ebû Muhammed Abdullâh'ı el-Âdid-Lidînillâh unvanıyla halife ilân etti. Ayrıca halifeyi ve sarayı kontrol altında tutabilmek için onu kızlarından biriyle evlendirdi ve böylece devlet idaresine tamamen hâkim oldu. Talâi'in Eylül 1161'de öldürülmesi üzerine yerine Rüzîk vezir tayin edildi. Rüzîk'ten sonra sırasıyla Kûs Valisi Şâver ve saray ağası Dirgâm vezir oldu. Ancak Şâver 25 Mayıs 1164 tarihinde yeniden Fâtımî vezirliğini ele geçirdi. Kudûs Haçlı Kralı Amaury'nin 1168 yılında Mısır'da Şâver'e karşı çıkarttığı isyanın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine elebaşları Kudûs'e kahtılar. Amaury isyancıların teşvikiyle Mısır'ı işgale karar verdi ve 19 Ekim 1168'de Askalân'dan Mısır'a hareket etti. Bunun üzerine Şâver ve Âdid, Nûreddin Zengî ile Esedüddin Şîrkûh'tan yardım istediler. Şîrkûh 7000 kişilik bir orduyla Mısır'a hareket edince Amaury ülkesine döndü. Şîrkûh Kahire'de Halife Âdid ve veziri Şâver tarafından karşılandı. Şâver, Şîrkûh'un yeğeni Selâhaddin (Eyyûbî) ve arkadaşları tarafından kendileri aleyhinde faaliyette bulunduğu için tutuklandı ve Halife Âdid'in emriyle 18 Ocak 1169 tarihinde idam edildi. Daha sonra Şîrkûh vezirlik makamına getirildi.

Şîrkûh vezir tayin edildikten iki ay sonra öldü. Nûreddin'in kumandanlarının tavsiyesi üzerine Âdid 26 Mart 1169 tarihinde Selâhaddin'i vezir tayin etti. Selâhaddin'i ve Oğuzlar'ı kendileri için tehlikeli gören muhalifleri, onları Mısır'dan atmak için Haçlılar'la iş birliği yaptılar. Üstâdüddâr* Emîr Cevher'in